

По стъпките на славянските първоучители
In the footsteps of the First Slavic Apostles

ПРОЛОЖНОТО ЖИТИЕ ЗА СВЕТИ КИРИЛ ФИЛОСОФ В РЪКОПИСНАТА СБИРКА НА ТРОИЦКО-СЕРГИЕВАТА ЛАВРА

Грета Стоянова

Шуменски университет „Еп. Константин Преславски“

Резюме. В статията се коментират някои жанрови особености на *Проложното житие за Кирил Философ* и се публикува един препис от Троицко-Сергиевата лавра с различения по още четири негови преписа: основно по № 726 Пролог от XVI в. и с различения по: № 723 Пролог, XVI в.; № 725 Пролог, 1562 г.; № 727 Пролог, 1632 г. и Прилуцки пролог от XIV – XV век (един от най-старите преписи на *Проложното житие за Кирил* – РНБ, ф. 573, СПб. Д. А. № А. I. 264).

Представянето на преписите от *Проложното житие за Кирил* в Троицко-Сергиевата лавра допринася за по-ясната представа за разпространението на този текст в руската ръкописна традиция и може да бъде база за сравнение с други ръкописни сборки в това отношение.

Keywords: Old bulgarian hagiography, *The Prologue lives of st. Cyril Filosof*, Old bulgarian manuscripts, The Holy Trinity-St. Sergius Lavra

Изясняването на нормите за писане на пространно житие е предмет на немалко разработки, но в това отношение проложните жития са ошетени. Те остават в сянката на пространните, но поради практическото си предназначение и функция в Средновековието са много по-използвани и разпространени. Всъщност по отношение на жанровото си развитие проложното житие като че ли не демонстрира големи промени, защото на практика е обвързано със службата, а тя е времево регламентирана и относително консервативна в това отношение. Спецификата на проложното житие, както е известно, произтича от прякото му участие в богослужбения ритуал (за разлика от пространното), съобразено е с ограничението във времетраенето на службата, което определя и обема на текста. В съдържателно отношение в проложното житие е предпочетена типологията пред конкретиката – предава се резултатът от дейността на светеца чрез общата представа за него, която в пространното житие се разказва подробно, съпътствано с библейски цитати и паралели, перифрази и т.н. Остава малко изследван въпросът за връзката на проложните жития със съответните им служби, със съдържанието на канона. Тази връзка например може да обясни защо авторът на *Проложното житие за Кирил* е използвал инфор-

мация от неговата служба и се потвърждава правомерността на една аксиома: тъй като проложното житие се употребява съвместно със службата, то трябва да се разглежда именно във връзка с нея, а не отделно от нея. Това е може би отправната точка, от която трябва да се тръгне при анализирането на проложните жития, и обяснява някои от структурните им особености – липсата на уводи, бързо въвеждане на важните и представителни моменти от живота на светеца. Защото светецът вече е представен в предходната (литургическа) част от ритуала и не е необходимо това да става още веднъж и чрез уводна част в проложното житие. От тази особеност на проложното житие произтичат и останалите характеристики – почти пълното отсъствие на целия библейски пласт, чрез който в пространните жития се уподобява, възхвалява съпоставително светецът. Именно активирането на паметта за светеца, възхвалата и уподобяването му с библейски прототип е предмет на цялата служба, част от която е и проложното житие. Един от важните фактори, с които трябва да се съобрази авторът на проложните жития, е реалното време за произнасяне, което е ограничено в рамките на службата. Самата служба, както е известно, има мозаечен състав и представлява системна последователност от текстове – „*библейски и светоотечески четива, молитви, проповеди, псалми, библейски песни, химни*“ (Йовчева, 2003: 646). По тази причина в проложното житие почти липсва онзи словесен библейски апарат, чрез който в пространното житие се изгражда представата за християнския прототип на светителския образ. Ако присъства, то е в съвсем контрахиран, схематичен вид, а не в разгърната форма, както е в пространните жития. Съпоставителните библейски модели, аналогии, перифрази и т.н. са сведени до минимум и се акцентира върху целенасочено подбраната фактология за светеца. В проложното житие се отсява обикновено конкретната фактология, която потвърждава общия християнски поведенчески модел и причислява светеца към определен тип: мъченик, апостол, пророк, отшелник, църковен глава, мисионер, духовник, светска личност, учител. В проложното житие се маркират основните заслуги, с които трябва да се запомни и споменава светецът, т.е. емблематичните за неговия живот и достатъчно значимите за конкретната християнска аудитория. Активната употреба на проложните жития по време на служба всъщност създава теоретично и предпоставка за влиянието върху много по-голяма аудитория, отколкото пространните. Пространните жития разказват и показват пътя на светеца към Бога, а проложните само назовават неговите духовни подзвизи.

По отношение на проучването на *Проложното житие за Кирил* е извършена сериозна работа: разгадани са до голяма степен неясните сведения в съдържанието му, оповестени са множество преписи, част от които са издадени. От гледна точка на текстологичните проблеми обаче все още няма систематизация на различните преписи и варианти. По тази причина всеки нов препис може да допълни и обогати представата за разпространението и преработките

на проложното житие. Най-богати на извори (преписи) за проучване на култа към Кирил и Методий безспорно са руските книгохранилища – тяхното проучване представя множество паметници в това отношение: преписи на житията им, техни преработки или откъси; редица текстове, в които книжовниците се позовават на авторитета на св. Кирил Философ или използването на личността му като критерий и символ на възплътена мъдрост. Откриват се перифрази от *Пространното житие на Кирил* в агиографски руски текстове, срещат се и отделни текстове, в които името на Кирил се използва – или като философ, разясняващ християнската вяра, или като съставител на славянската и руската азбука. Всичко това демонстрира популярността на св. Кирил в славянския средновековен свят.

Като източник на сведения за живота на Кирил, *Проложното житие* трябва да се използва изключително предпазливо, но като агиографски текст, то чудесно илюстрира спецификата на жарна. В някои изследвания, посветени на този паметник, се посочва, че *Проложното житие за Кирил* е съставено като „съкращение“ или като „извадки“ от *Пространното житие на Кирил*, което вероятно трябва да се коригира отчасти. Осип Бодянский например пише: „*Прологи или коротенькия Жития, въ видя извлечения из больших; говорю в виде извлечения, по тому что в дошедших до нас печатных и рукописных списках можно замечать и явныя заимствования из пространных Житий и, с тем вместе, из других каких-то источников, оказывающихся, большею частью, смешением исторически извѣстнаго с неизвѣстным. Такаво, например, в „Проложном Житии Кирилл“ уверение, как он молитвою уморил еретика Замбрия (или Замврия, по другим Замбья)...“* (Бодянский, 2007:65). Използването на едни и същи житийни факти в проложното и в пространното житие е неоспоримо. В случая пространното житие наистина служи като източник за проложното, но определението „извадки“ придава по-друг смисъл на междутекстовата връзка (като точно копиране на текста) и води до смесване и объркване на *Проложното житие* с истинските извадки (като самостоятелни откъси) от *Пространното житие*, каквито се откриват немалко в ръкописната традиция. В проложното житие по принцип фактите са преосмислени, подбрани и подчинени на по-различната му функция в църковния ритуал – като част от службата за светеца, то трябва да допълва, потвърждава съдържанието на службата и да извлече и представи тези моменти от живота на светеца, които според автора са най-важни, актуални и емблематични. Това всъщност може да обясни защо *Пространното житие за Кирил*, въпреки богатото си събитийно съдържание, не е било достатъчно за съставителя на *Проложното* му житие, а е включил и още данни от допълнителни източници, откъдето се вмъкват и неясните моменти със Замбрий и смъртта на Кирил в гр. Канайот. От друга страна, това би могло да е свидетелство и за прекъснатата ръкописна традиция по отношение на *Пространното житие на Кирил* (най-ранният

препис на *Пространното житие*, стигнал до нас, засега е от началото на XV век, а от *Проложното житие* – от втората половина на XIV век).

По отношение на археографското проучване на *Проложното житие на Кирил* особена заслуга от българските изследователи има К. Куев (Куев, 1985). Той отбелязва голямото разпространение на житието в Петербургските книгохранилища, като уточнява, че има археографски данни за около 70 преписа, които обаче не са проучени системно. Куев оповестява археографски данни за преписите на *Проложното житие на Кирил* в три от най-големите сбирки на ръкописи в Русия – Санкт Петербург: Руската национална библиотека, Библиотеката на Академията на науките и Литературния музей на Института за руска литература (Пушкински дом). Особено ценно е публикуването на текста по *Прилуцкия пролог* от XIV – XV век, в който е един от най-старите преписи на *Проложното житие за Кирил* (РНБ, ф. 573, СПб. Д. А. № А. I. 264). Другият ранен препис е в пролог от втората половина на XIV в. (РГАДА, ф. 381, № 153) (Бабалиевска, 2003: 349 – 352). За времето на създаване на *Проложното житие на Кирил* С. Бабалиевска (Бабалиевска, 2003: 349 – 352) отбелязва, че специалистите са единодушни, че то е създадено след основните кирило-методиевски извори, въз основа на *Пространното житие за Кирил* и *Службата за Кирил*. Широкото разпространение на *Проложното житие* единствено в руската ръкописна традиция дава основание на някои учени да смятат, че то е възникнало в средновековна Русия. Бабалиевска представя *Проложното житие* като текст с неустановен по време и място произход, поместван в състава на руския Пролог под датата 14 февруари. Отбелязва и два от дискуссионните моменти в текста – за Замбрий, когото Кирил убива с молитва, и за гр. Канаон, където Кирил като епископ написва 38 букви и където е погребан. „В жанрово отношение житието напълно се доближава до типа на проложните жития и най-вероятно е възникнало именно като проложно четиво. Подчертаното внимание към антиеретическите подвизи на Кирил, споменаването на учителстването му и създаването на азбуката оформят облика (в известно противоречие с ПЖК) на типичен светец, проповедник на християнството и борец за чистота на вярата“ (Бабалиевска, 2003: 351).

В последно време Георги Петков (Петков, 2005: 186 – 198) издава паметника с разночетения по изданието на К. Куев и оповестява данни за още преписи от Санкт Петербург, от Фонд 834 към Синода на Руската православна църква със седалище в Санкт Петербург, която се съхранява в момента в Руския държавен исторически архив (РГИА). От тази сбирка Петков проучва 50 ръкописни пролога, от които 13 стихии. От всички пролози Петков открива само в 11 *Проложното житие за Кирил* и го публикува по най-стария точно датиран препис от Стишния пролог в Новгородска редакция – 1467 – 1475 с разночетения по издадения от К. Куев *Прилуцки препис* от края на XIV век. Авторът отбелязва, че с тези нови преписи се допълва представата за разпространението на проложното житие в Русия.

През 2010 г. С. Ю. Темчин (Темчин, 2010) предлага някои интересни допълнения към тълкуването на споменатите вече два проблемни момента от текста на *Проложното житие за Кирил*. Единият от тях е споменаването на Замбрий в житието. Темчин посочва, че Замбрий в кирило-методиевската книжнина се среща няколко пъти – в *Службата за Кирил* (2 тропар на 4 песен от канона); в *Проложното житие за Кирил*; *Проложното житие за Методий* и в по-късни славянски източници, които не носят нова информация, освен един детайл – в източнославянски текст от средата на XVII век, преписан от по-стар ранносреднобългарски оригинал, Замбрий е назван хазарски каган. Авторът на книгата обобщава четири предположения за личността на Замбрий: като диво животно; старозаветен персонаж Замбрий (началник на израелското Симеоново поколение, когото синът на Елеазар пронизал с копие заради отлъчване от Господ и почитане на езически богове); равин Замбрий, който се противопоставил на римския папа Силвестър I и е споменат във византийската хроника на Георги Амартол; равин Исаак га-Сангри – хазарски мъдрец (Темчин, 2010: 28 – 29). Особено работещо за спецификата на агиографския текст е обобщението на Темчин: „Хронологическое развитие литературного образа таково: *Пространное житие Константина–Кирилла: Замбрий – противник Сильвестра; Служба Кириллу: Замбрий – жертва Финееса; Проложные жития солунских братьев: Замбрий – противник Сильвестра. Очевидно, что проложные жития смыкаются с Пространным житием не на хронологическом основании, а благодаря жанра (агиография), в котором уместен образ именно агиографического Замбрия* (подчертаното – мое – Г. С.)“ (Темчин, 2010: 44). По отношение на тълкуването и разбирането на агиографското претворяване и използване на определени факти Темчин адекватно отразява тяхната специфика. „Традиция соотнесения фактов биографии славянского первоучителя с историей папы Сильвестра возникла, как мы видели, до 882 года (т.е. еще при жизни Мефодия), но получила эксплицитное выражение лишь в двух проложных житиях солунских братьев. Их автор, обращаясь к Проложному чуду св. Сильвестра, следовал давней традиции использования агиографического образа Замбрия в кирилло-мефодиевском контексте, которую существенно видоизменил: в Пространном житии Кирилла Философа герой повествования не желает уподобиться иудейскому раввину Замбрию, тогда как в проложных житиях он показан активным противником и победителем последнего“ (Темчин, 2010: 49). Той отбелязва, че *Проложното житие на Кирил* и *Проложното житие на Методий* са възникнали по-късно от общото *Проложно житие за Кирил и Методий* (Темчин, 2010: 32). Съществува мнение, че двете жития са написани във връзка с оформянето на славянския Пролог, възникнал не по-рано от XI – XII век. *Проложното житие на Кирил*, което се чете на 14

февруари, има повече от 80 преписа от XIV – XIX в., понякога се датира във втората половина на XI век.

Множеството руски преписи на *Проложното житие на Кирил* свидетелстват с какво неговата личност е важна за руските книжовници. То представя св. Кирил като **славянски учител и мисионер** – съдържанието му акцентира върху избора на мъдростта по време на съня и бързото изучаване на различни езици, споменават се мисиите му при сарацините и хазарите като апостолска дейност, осуetyаването на убийството му и победата му над Замбрий; мисията му сред моравци, българи и славяни, за които изнамира букви, превежда им книги и ги учи да вярват в Христос. Изгражда се образ на славянски светец. *Проложното житие* формира в съзнанието на руския християнин представата за св. Кирил като за мъдър учител и мисионер сред славяните (за разлика от *Проложното житие* в *Пространното* авторът не представя Кирил само като славянски светец, а като воин за Христовата вяра).

В електронно представената ръкописна сбирка на Троицко-Сергиевата лавра (<http://old.stsl.ru/manuscripts/index.php>) се откриват общо 14 пролога, датирани от XIV до XVII в. От тях само в половината се съдържат паметите за месец февруари и само в 4 от тях се открива *Проложното житие за Кирил Философ*: ркп. № 723 Пролог, XVI в. (в описа има отправка към изданието на Й. Добровски); ркп. № 725 Пролог за септемврийската половина, 1562 г.; ркп. № 726 Пролог за септемврийската половина от XVI в.; ркп. № 727 за септемврийската половина, 1632 г. Интересното е, че в Троицко-Сергиевата сбирка в по-рано датираните пролози (XV – XVI в.) за този период на църковната година паметта за св. Кирил липсва.

Тук се коментират споменатите по-горе 4 преписа от Троицко-Сергиевата лавра, които не са публикувани и все още не са в активно научно обращение.

Текстът на *Проложното житие на Кирил* се представя тук по ръкопис № 726. (1727.) от Троицко-Сергиевата сбирка, който е описан в посочената интернет страница като „Пролог, сентябрская половина, полууст. четкий, XVI века, в лист, 607 листов“. Разночетенията са по останалите преписи в следните ръкописи: Тр.-Серг., № 723. (1734.) – „Пролог, с генваря по май, с прибавлениями, полууст. четкий, в два столбца, XVI века, в лист, 445 листов... л. 131. Февр. 14. Память иже в святых отца нашего Кирила философа, учителя словеньскаго и многыя языки (см. И. Добровскаго стр. 103) и“ (в разночетенията = **Тр 723**); Тр.-Серг. № 727 (1726.) „Пролог, сентябрская половина, полууст., напис. 1632 года старцем Германом Тулуповым, в лист, 786 листов“, където на л. 723об – л. 725 е поместена паметта за св. Кирил на 14 февруари (в разночетенията = **Тр 727**); Тр.-Серг. № 725 (1562 г.), „Пролог, сентябрская половина, полууст., в два столбца, напис. 1562 года, в лист, 493 листа“, където паметта на 14 февруари и Пролож-

ното житие на Кирил е на „л. 460. Февр. 14. Препод. отца нашего Кюрила философа, учителя словенскаго. См. № 723.“ до л. 461. (в разночетенията = **Тр 725**). Посочени са разночетения и по най-стария засега препис – Прилуцкия препис от XIV – XV век по публикацията му от К. Куев: *Проложно житие на Кирил* от РНБ, ф. 573, СПб. Д. А. № А. I. 264 (в разночетенията = **Прилуцки пр.**).

Не се отбелязват фонетичните варианти, не се отбелязват вариациите в изписването на името Кирил, което се среща като Кирил, Кюрил и Күрил.

Тр № 726

л. 551

В тоиѣ днь памать¹⁾ прѣвнаго ѿца на-
ше Кирила философа ѿ҃тла²⁾ словеска:

В Селоуныстемъ градѣ. вѣ етеръ до-
вородень мѣ, именемъ Левъ, са-

номъ же³⁾ сотникъ, ѿ него роди сѧ
влаженны Кирилъ, егда же бы⁴⁾ ѿ⁵⁾
лѣ втроуиць⁶⁾ видѣ вѣ снѣ, тако нѣ-
л. 551об

кын воевода събра⁷⁾ всѧ двѣца. и пове-
лѣ Кирилови⁸⁾ ѿ всѣхъ изврати со-
вѣ⁹⁾ именемъ Софию. и вѣставѣ¹⁰⁾
ѿ сѧ сказа си ѿцю и мѣре. и гла-
ста емѣ родителѧ его, храни ѿадо
еже видѣ, воевода во ан҃глѣ ѣ бж҃їи,

а двѣца мѣрость¹¹⁾ естъ бж҃їи. но да ти
всѣдетъ ѿадо¹²⁾ сестра. мѣръ же вѣ
втроуѧ сѣло, и погаша¹³⁾ и вѣ пола-
тѣ цр҃вѣ, и преданъ¹⁴⁾ бы цр҃мъ ло-
гофетѣ¹⁵⁾ философу. и вѣ три¹⁶⁾ мѣ-
сеци наѣчи сѧ, ¹⁷⁾всѣи хитрости и
мѣрости. и ѹетырми языкын фи-

лософи и наѣчи всѧ¹⁸⁾, еллиньскы,
римьскы. со҃урьскы¹⁹⁾ и жидовьскыи
и бы любилиъ цр҃мъ. и не изложи²⁰⁾
ѹти цр҃вы. но паѹе бж҃їю возлюбѣ,

и ѿшѣдъ на ѿско²¹⁾ море въ мнихъ,
ревностъ же имѣа сѣго апла²²⁾ Павла,
тѣшаше²³⁾ сѧ зѧ²⁴⁾ Хѧ пострадади, и по-
сланъ въ црѣмъ въ срацины²⁵⁾ ста-
зати сѧ ѿ вѣре. и облиуи ересь

махиетов²⁶⁾ нечѣваго. и всѧ во-
лѣхвы ересоскыя ѿкорнѣ²⁷⁾, и въ-
звратив сѧ великою утѣю. и па-
л. 352

кы ѿиде на гѣверьскѣю! ²⁸⁾ странѣ
в Казары, и ѿуаше вѣровати въ

Хѧ, створше со всѣтъ! ²⁹⁾ жидове хо-
тѣша его ѿвити³⁰⁾, но не да его³¹⁾ гѣ-
монъ ѿвити. ³²⁾ реуе³³⁾ доиде же³⁴⁾ ѿпри-
те его. ³⁵⁾ реуе не имате власти погѣ-
вити его. ³⁵⁾ и събраша сѧ ³⁶⁾ мнози жи-
довьстїи и хытреци. со агараны на^и,
Кирилъ же единъ вше побѣди всѧ,
агараны бо тако вѣсовьскыя слѣ-

гы ѿкорнѣтъ. ³⁷⁾ облиуи³⁸⁾ жидовы же
такѡ вѣжи престоупники³⁹⁾ посрами,
и вси ѿ нѣ крѣтиша сѧ, дрѣси⁴⁰⁾
иже изгнани бѣ^з имѣнїа. по сѣмъ

иде в' Мараѣ. и многы⁴¹⁾ наѣуи вѣ-
ровати ⁴²⁾ Хѣи, и Замѣвна еретика
молитвою ѿмори. иже наѣсти-

лъ⁴³⁾ ѿвити⁴⁴⁾ сѣго. по сѣмъ иде в Бо-
лгары наѣуи⁴⁵⁾ Хѣѣ⁴⁶⁾ вѣре и по Дѣнаю
и створиша⁴⁷⁾ еппа в Канавнѣ гра-
дѣ, и молиша и да⁴⁸⁾ наѣуитѣл⁴⁹⁾ сво-
имъ языко^и книгамъ, он же по-

стив сѧ .м.⁵⁰⁾ днѣи и къ бѣгоу мола сѧ,
и написа⁵¹⁾ имъ .л.⁵²⁾ словъ. и .и.⁵³⁾ и

тако наꙋи а⁵⁴⁾ словеньскыи⁵⁵⁾ ꙗзы-
л. 352об

комѣ книимѣ!⁵⁶⁾ и сего ради словень-
скыи⁵⁷⁾ ꙗꙋти⁵⁸⁾, и тако вложивѣ⁵⁹⁾ и
ꙋюдеса створѣ⁶⁰⁾, въ старости до-
врѣ ко г҃ꙋ ѿиде, и погребенѣ бы

в⁶¹⁾ Каѡнѣ⁶²⁾ градѣ⁶³⁾:

РАЗНОЧЕТЕНИЯ

1. Липсва — Тр 725; в Тр 723 насловѣтъ продължава: иже въ сѣтѣ ѿца нашего. Кѡрила, философа, ꙗꙋтеля словеньска. и многы ꙗзыкы:~
2. Прилуцки пр. — ꙗꙋтель.
3. Липсва в Прилуцки пр.
4. вѣ — Тр 725.
5. Тр 723 — еѣднн.
6. Добавено и в Прилуцкия пр.
7. Тр 723 - съвраша
8. Кѡрилѣ — Прилуцки пр.
9. сѣвѣ дѣцѣ — Тр 727; сѣвѣ еѣдинѣ ѿ же извра совѣ — Тр 725; Тр 723 - сѣе еѣдинѣ ѡнѣ извра сѣвѣ.; еѣдинѣ — Прилуцки пр.
10. Тр 723 — въста
11. ѡста. но да ти ѡдо сѣстра вѣдетъ — Тр 725; Тр 723 — ѡстата; Прилуцки пр. — ѡтата и липсва еѣтъ вѣжн.
12. Липсва — Тр 727; инверсия в Прилуцки пр.
13. Тр 723 — полатѣ цѣрь в полатѣ сѣвѣ.
14. Тр 723 — прѣда еѣго.
15. голофѣтѣ — Тр 725.
16. Прилуцки пр. - г҃
- 17 — 18. Липсва в Прилуцки пр.
18. Липсва — Тр 725; липсва — Тр 723.
19. сѣрожъски — Тр 727; сѣръски — Тр 723.
20. изволи — Тр 727; изволи — Тр 723; Прилуцки пр. — изволи.
21. Тр 723 — ѣзское; римское — Прилуцки пр.
22. Липсва — Тр 725; липсва — Тр 723.
23. и самѣ подиза — Прилуцки пр.
24. за — Тр 727; за — Тр 725.
25. срачинны — Тр 723.
26. махѣтовѣ — Тр 727; махѣтовѣ — Тр 725; махѣта — Тр 723.
27. ѡгна и ѡкорнѣ - Тр 725; ѡгна и ѡкорнѣ — Тр 723.
28. сѣверскѣю — Тр 727; в Ѣѣръскѣю — Тр 725; в Ѣѣръскѣю — Тр 723; Прилуцки пр. - сѣверскѣю.

29. совѣкъ – Тр 727; совѣсть – Тр 725; съвѣтъ – Тр 723; свѣтъ – Прилуцки пр.
30. оукити его – Тр 723; ѡкити ѿ – Прилуцки пр.
31. дастъ имъ – Тр 723.
32. Липсва – Тр 725; липсва – Тр 723; липсва в Прилуцки пр.
33. Липсва – Тр 725; липсва – Тр 723; липсва в Прилуцки пр.
34. не – Прилуцки пр.
- 35 – 35. рече не имате власти погвѣити его – Липсва в Тр 723.
36. Добавено ѿ – Тр 725.
37. ѡкори – Тр 723.
38. Липсва – Тр 725; липсва в Тр 723; инверсия в Прилуцки пр.: окличивъ ѡкоривъ.
39. ѡстѣпники – Тр 725; ѡстѣпнѣки – Тр 723; ѡстѣпники – Прилуцки пр.
40. ѡ имѣ изгони – Тр 725; ѡ имѣныхъ изгнани – Тр 723.
41. многа – Прилуцки пр.
42. Добавено во – Тр 725.
43. зааоусти – Тр 725; наоуи – Тр 723; наоуи – Прилуцки пр.
44. и вѣти – Прилуцки пр.
45. проповѣда – Тр 725; проповѣда – Тр 723; липсва – Прилуцки пр.
46. Хѣ та же и во словены вше проше вса грады и наоуи по Дѣнаю вѣре Хѣ – Тр 725; Хѣ така же и въ словены прише. вса грады наоуи по Дѣнаю вѣрѣ Хѣ – Тр 723; Хѣ и проповѣда такоже и въ словенты приедъ вса грады наоуи и по Дѣнаю вѣрѣ Хѣ – Прилуцки пр.
47. сториша – Прилуцки пр.
48. Добавено още един път да – Тр 725.
49. наоуитъ – Прилуцки пр.
50. четыре десѣ – Тр 725; четыре десѣтъ – Тр 723.
51. написавъ – Прилуцки пр.
52. три десѣ – Тр 725; три десѣтъ – Тр 723.
53. осмь – Тр 725; осмь – Тр 723.
54. ѿ – Прилуцки пр.
55. словесны – Тр 725; словенты – Тр 723.
56. В ръкописа явно е изпусната сричката –га-, докато в останалите два ръкописа разнотеченията показват правилната лексема: книга^а – Тр 727; книга^а – Тр 725; своимъ ѿзъкомъ книга^а – Тр 723; книгамъ – Прилуцки пр.
57. словесны – Тр 725.
58. Добавено в Тр 723 – нареуенъ въ; наре – добавено в Прилуцки пр.
59. положивъ – Тр 727; пожи – Тр 725; положивъ – Тр 723; поживъ – Прилуцки пр.
60. створи – Тр 725; добавено и в Прилуцки пр.
61. той граде в – Тр 723.
62. Канонъ – Тр 727; Канонъ – Тр 723; Канонъ – Прилуцки пр.
63. Липсва в Тр 723.

Представените разночетения водят до някои от следните изводи: Тр 726 съдържа някои грешки, вероятно неразчетени думи и съответно с неразбран смисъл, които показват, че или копистът е по-неопитен, или е преписвано от повреден ръкопис. Това личи ясно в разночетенията 24, 28, 29 и 56. Най-голяма близост се наблюдава между Тр 727 (XVII в.) и Тр 726 (XVI в.), които представят най-малко разночетения помежду си (виж 46-о разночетене). Наблюдават се няколко разночетения (32, 33, 39 и 46), които показват по-голяма близост на най-ранния известен Прилуцки препис (XIV – XV в.) с преписите в Тр 725 (XVI в.) и Тр 723 (XVI в.). Интересно е разночетене 21, което показва различното лексикално предпочитание на по-късните преписи спрямо този в Прилуцкия пролог, в който намираме лексемата *римьскоѣ*, а в останалите използвани тук преписи на нейно място стои: Тр 723 – *ѡзскоѣ*; Тр 725 (XVI в.), Тр 727 (XVII в.) и Тр 726 (XVI в.) – *ѡскоѣ*. Интересни са и разночетенията в 28 – страната, където отива да проповядва Кирил според Тр 727 (XVII в.) и Прилуцки пр. (XIV – XV в.) е *сѣвѣрьскѣю/сѣвѣрьскоую* (в Тр 726, XVI в.) има сгрешена/неразбрана буква – *гѣвѣрьскѣю*, която обаче не пречи на причисляването на този препис към предпочитането на лексемата „северна“, а според Тр 723 (XVI в.) и Тр 725 (XVI в.) е в *ѡвѣрьскѣю / ѡвѣрьскѣю*. Повечето от некомментираните разночетения представят в различна степен историческия развой на езика и индивидуалните предпочитания на преписвачите, които обаче не нарушават общата представа за относително устойчива традиция.

Представянето на преписите на *Проложното житие за Кирил* от Троицко-Сергиевата лавра ще допринесе за по-ясната представа за разпространението на този текст в руската ръкописна традиция и може да бъде база за сравнение с други ръкописни сборки в това отношение.

ЛИТЕРАТУРА

- Бабалиевска, С. (2003). Проложно житие на Кирил. – *Кирило-Методиевска енциклопедия*. Т. 3, с. 349 – 352, София.
- Бодянский, О. М. (2007). *О времени происхождения славянских писмен*. Москва.
- Йовчева, М. (2003). Служба. – *Кирило-Методиевска енциклопедия*. Т. 3, 2003, с. 646 – 648.
- Куев К. (1985). Проложните жития за Кирил и Методий в ленинградските книгохранилища. – *Palaeobulgarica*, 9 (1), 1985, с. 8 – 36
- Петков Г. (2005). Старобългарска литература. Кн. 33 – 34. *В чест на Климентина Иванова*. с. 186 – 198. София.
- Темчин С. Ю. (2010). Исследования по кирилло-мефодиевистике и палеославистике. – *In: Krakowsko-Wileńskie studia Slawistyczne*. Т. 5. Kraków. http://www.academia.edu/1785155/_-_-

**THE PROLOGUE LIVES OF ST. CYRIL FILOSOFOV
IN THE MANUSCRIPTS FROM THE HOLY TRINITY-ST.
SERGIUS LAVRA**

Abstract. The article comments on certain genre features of *The Prologue lives of st. Cyril the philosopher* and published four of his from the Holy Trinity-St. Sergius Lavra: № 726 Prolog from XVI c. and differences in: № 723 Prolog from XVI c.; № 725 Prolog from 1562; № 727 Prolog from 1632 and Prilucky prolog from XIV-XV c. (RNB, f. 573, Sankt-Peterburg. Д. А. № А. I. 264).

Presentation of the copies of the *Prologue lives of st. Cyril Filosofov* in the manuscripts from the Holy Trinity-St. Sergius Lavra contributes to a clearer idea of the spread of this text in the Russian manuscripts tradition and can be a basis for comparison with the other manuscript collections in this respect.

Greta Stoyanova, PhD

✉ Konstantin Preslavski University of Shumen
Faculty of Humanistic sciences
Research Center „Preslav literary school“
115, Universitetska Str.
Shumen 9712
e-mail: gretasto@abv.bg